

Arşivcilik: Geçmişin İzlerinden Geleceğin Pusulalarına

Archiving: From Traces of the Past to Compasses of the Future

Burçak Şentürk, *Arşivcilik: Geçmişin İzlerinden Geleceğin Pusulalarına*, İstanbul: Hiper yayım, 2021, 1. Baskı, 136 s., ISBN: 978-625-7280-87-7

Gülcihan Sancaktar¹

Anahtar kelimeler

Arşivler, arşivci, arşivcilik eğitimi, koruma, elektronik kayıtlar

Keywords

Archives, archivist, archival education, conservation, electronic records

Prof. Dr. Burçak Şentürk tarafından kaleme alınan *Arşivcilik: Geçmişin İzlerinden Geleceğin Pusulalarına* adlı kitap 2021 yılında Hiper Yayın tarafından yayımlanmıştır. Yazar, çalışmasında yerli ve yabancı makalelerden, bültenlerden, kitaplardan, konferans bildirisinden yararlanmıştır.

Yazara göre “Katılım ağı” olarak da adlandırılan yaşadığımız çağın hayatımıza kazandırdığı yaygın ve ucuz internet, bilgisayarlar ve akıllı telefonlarla birlikte geçmiş ile günümüz arasındaki uçurum farklı yönlerden sürekli açılmaktadır. Bu durumda arşivlerin ve arşiv malzemelerinin önemi daha da artmaktadır. Çünkü arşiv malzemesi aynı zamanda geçmişin izlerinin sürülebilmesi imkânını sunar

“Arşivcilik” kavramının ilgili olduğu arşiv, arşivsel süreç, arşiv malzemesi ve arşivci gibi olgular kitabın bölümlerini oluşturmaktadır.

Yazarın -önsöz ve giriş bölümünde bahsettiği şekilde- konuyu ele alma amacı; bugüne kadar arşiv, arşiv malzemesi, arşiv yönetimi, arşivci gibi konularla ilgili bizzat yaptığı çalışmalarını

Başvuru/Submitted: 30.04.2023 • Kabul/Accepted: 09.05.2023

Sorumlu yazar/Corresponding author: Gülcihan Sancaktar (Yüksek Lisans Öğrencisi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Türkiye. E-posta: gulcihan.sancaktar@ogr.iu.edu.tr ORCID: 0000-0002-8300-2444

Atıf/Citation: Sancaktar, G. (2023). Arşivcilik: Geçmişin İzlerinden Geleceğin Pusulalarına [Burçak Şentürk tarafından yayına hazırlanan Arşivcilik: Geçmişin İzlerinden Geleceğin Pusulalarına başlıklı kitabın değerlendirmesi]. *Bilgi ve Belge Araştırmaları Dergisi*, 19, 73–77.
http://doi.org/10.26650/bba.2022.19.1290085

ve edindiği birikimini bir kitap bütünlüğü içinde bir araya getirmek, arşivcilik alanına ilgi duyanlara ve arşivcilik üzerine çalışanlara meslekî fayda sağlamak ve literatüre temel bir başvuru kaynağı kazandırmaktır.

Arşivcilik mesleği bakımından önemli bir eser olan *Arşivcilik: Geçmişin İzlerinden Geleceğin Pusulalarına* adını taşıyan kitap dört bölümden oluşmaktadır. Eserin “Arşivler: Geçmişe Dair İzler” başlıklı ilk bölümünde (s. 17-39) üç alt konu işlenmiştir. Bunlar; arşiv ve arşivcilik, arşivlerin ve arşivciliğin tarihsel gelişimi ve 21. yüzyılda arşivlerdir.

Türkçe, İngilizce, Almanca, Yunanca, Fransızca kavramsal açıklamaları doğrultusunda resmî daire, belediye sarayı anlamına gelen “arşiv” terimi, arşivcilik tarihinin erken dönemlerinde belli bir yönetim dairesine ait işlemi bitmiş evrakın, düzenli bir şekilde bir araya toplanması ve bu yazılı belgelerin saklanıp, korunduğu yer manalarında kullanılmıştır. Arşivcilik meslek uzmanları tarafından arşiv kavramının zaman içerisinde farklı tanımları yapılmıştır. Bunlar arasında arşiv kavramı ile bir grup evrakın veya bu bir grup evrakın her birinin kastedildiği, herhangi bir gerçek ve tüzel kişinin faaliyetleri neticesinde biriken, kurumsal referans kaynağı ve araştırma amaçlı kalıcı koruma değeri olan belgelerin seçilmesine, söz konusu değeri olmayanların ayıklanmasına, meslekî faaliyetlerin yürütülmesine, meslekî sorunların çözümüne karar verilen bir yönetim dairesi olduğu ve tarihsel belgeleri barındıran mekânlara tarihsel belgeler deposu ya da kısaca arşiv denildiği üzerinde durulmuştur. Yazar farklı ülkelerden araştırmacıların yaptığı arşiv tanımlarını paylaşarak arşiv ve arşivciliğin amaçlarını ve yöntemini açıklamıştır.

Arşivlerin doğrudan ve dolaylı olarak kurumlara faydalar sağladığından bahseden yazar, -Hamza Kandur tarafından kaleme alınan *Belediyelerde Arşiv Yönetimi* adlı eserden yola çıkarak- bunları maddeler halinde açıklamıştır. Arşivlerin doğrudan ve dolaylı olarak kurumlara sağladığı faydaların karar verme, yasal destek, tarihî referans, kurumsal verimlilik ve tasarruf olduğundan bahsetmiştir.

Yazar, -eserinin birinci bölümünün devamında- tarihte Mısır, Osmanlı, İngiltere, Fransa gibi farklı medeniyetlerdeki ve ülkelerdeki arşiv kökeninden bahsetmiş, arşivlerin farklı coğrafyalardaki önemi ve tarihte arşivlerin kullanım amacının yanı sıra arşivlerin öneminin farkına varan önemli devlet adamları, krallar ve komutanlardan örnekler vermiştir. Yazar ayrıca, arşivlerin Eski Yunan ve Romalılarda resmî tapınaklarda, şehrin merkezinde bulunmasının, korunmasının ve saklanmasının aslında arşivlerin millî kültür, millî hafıza, millî tarih açısından önemli olduklarına işaret ettiği üzerinde durmaktadır. Bu yüzden bazı devlet adamlarının ve komutanların arşiv malzemesini işgal ettikleri ülkeden kendi ülkelerine taşıdıklarını ifade etmektedir.

Yazara göre, 21. yüzyılda yüksek seviyede teknoloji kullanımı, arşivlerin kullanıcı kitlesinin değişimi, kullanım amacının genişlemesi ile birlikte arşivlerde bir takım dönüşüm çalışmaları yapılması gerekli olmuştur. Bu dönüşümler sayesinde eski ve yeni kullanıcı kitlesinin ortak

ihtiyaçlarına cevap verip, zamanın teknolojik kaynaklarını kullanarak arşivlerin eğitim dâhil birçok alanda fonksiyonel olması sağlanmalıdır.

Kitabın “Arşivsel Süreç: Eşsiz Olanın Korunmasından İnsanlığa Sunulmasına” başlıklı ikinci bölümde (s. 40-90) provenans ve orijinal düzene saygı prensiplerinden yola çıkılarak ‘Fonlara Saygı Prensibi’, ‘Yapı Prensibi’, ‘İlk Oluş Biçimine Saygı Prensibi’ kuramsal açıdan açıklanmış ve tarihçeleri anlatılmıştır. Bu kapsamda prensiplerin amacı, neden uygulanması gerektiği, prensibin uygulanışı esnasında arşivcinin karşılaşılabileceği zorluklar yazar tarafından maddeler halinde ve ayrıntılı şekilde açıklanmıştır.

Belgeyi bilgi barındıran her türlü unsur olarak tanımlayan Prof. Şentürk, belge yönetimini ve arşiv yönetimini belgeye yönelik iki temel süreç olarak nitelendirmiştir. Bunlardan ilki olan belge yönetiminin, belgenin üretiminden imhasına ve sürekli saklanmasına karar verilmesine kadar geçen bütün süreç ve işlemleri içine aldığı ifade edilmiştir. Arşivsel yönetim süreci ise saklanmasına karar verilen arşiv malzemesi üzerinde uygulanan aynı zamanda arşivciliğin fonksiyonları olarak da tanımlanan işlemler olarak değerlendirilmiştir. Bu işlemler; fiziksel transfer, düzenleme ve tanımlama, koruma, erişim ve referans hizmetleri, halkla ilişkiler ve tanıtımsal pazarlama olarak ele alınmaktadır.

Dijital ortamda oluşturulmuş ya da sonradan dijital ortama aktarılmış arşiv malzemesi olan dijital arşivler, ISO 18492 Elektronik Doküman Tabanlı Bilgilerin Uzun Süreli Korunması Standardı’nda; “elektronik bilginin, kaybolmaya, değiştirilmeye veya bozulmaya karşı korunması ve bunun yanında elektronik bilginin bağımsız fiziksel veya rasyonel mekânda saklanması” olarak tanımlanmaktadır.

İkinci bölümün son başlığı olan ‘Dijital Arşivler’de dijital arşiv yönetim sistemleri içerisinde aktarılacak belgeler ‘elektronik belgeler’, ‘sayısallaştırılmış belgeler’, ‘sayısallaştırılmış dokümantasyon’, ‘dijital ses ve görüntü kayıtları’, ‘sayısallaştırılmış ses ve görüntü kayıtları’ olarak beş ayrı grupta değerlendirilmiştir. Arşivlerin 21.yüzyıl stratejik planlarında bulunan faaliyetlerden biri dijitalleştirmedir ve bu kapsamda dijital dönüşüm ve dijital süreklilik projelerine önem verilmektedir. Dijitalleştirilme uygulamaları arşive, arşiv malzemesine ve kullanıcıya fayda sağlamaktadır. Fakat dijitalleştirme masraflı ve uzmanlık gerektiren bir süreçtir; bu yüzden öncesinde ihtiyaç olup olmadığına karar verilmesi, hangi malzemelerin dijitalleştirileceğinin belirlenmesi, dijitalleştirme sürecinin öncesinde belgelerin işlem için hazırlanması, altyapı oluşturulması, süreci gerçekleştirecek uzmanların koordine edilmesi ve dijitalleştirme sonrasında verilerin güvenliği gibi sorunlara karşı önlemlerin öncesinde alınması gerekmektedir.

Dijitalleştirme uygulamalarının birçok faydası bulunsa da uzmanların bu konudaki görüşleri farklılık göstermektedir. Uzmanlardan bazıları arşivlerde dijitalleştirmenin arşivlerin devamlılığı,

arşiv malzemelerinin daha çok kullanıcıya ulaşması, arşivlerin tanınırlığının artması ve çağa ayak uydurması açısından önemini savunurken bazı uzmanlar da arşivlerin tamamen dijital olamayacağını, dijital dünyanın getirilerine direnilmesini ve arşivciliğin algoritmalara emanet edilmemesini savunmaktadır. Prof. Dr. Burçak Şentürk de arşivciliğin ve arşivcilerin çağın getirdiği şartların gerisinde kalmaması ve arşiv malzemesinin daha çok kullanıcının hizmetine sunulması gerektiğini fakat arşivlerin manevî özelliklerini kaybetmemesi, geleneğini ve kültürünü devam ettirecek dengenin kurulması gerektiğini savunmaktadır.

Kitabın “Arşiv Malzemesi: Geçmişin Yansımaları Geleceğin Pusulaları” başlıklı üçüncü bölümünde (s. 91-98) arşiv malzemesi, sahip olduğu değer ve kriterlerden dolayı saklanmasına karar verilen unsurlar olarak tanımlanarak arşivlerin korudukları bu malzemelerin tek ve benzersiz olduğu vurgulanmıştır. Arşiv malzemesinin farklı dillerdeki tanımlarından bahseden Şentürk, tanımların ortak noktalarının da bu konuya değindiğini, arşiv malzemesinin değerinden ötürü saklanması gerektiğini belirtmiştir.

Arşiv malzemesinin birincil kaynak olmasından dolayı eğitimde öğrencilerin üzerinde olumlu etkileri bulunmaktadır. Öğrenciler ders kitabı anlatılarına ek olarak birincil kaynak olan arşiv malzemelerini kullanarak ve geçmişle bağlantı kurarak geçmişle bugün arasındaki boşluğu doldururlar. Arşivlerin çevrimiçi ortamda erişime sunduğu milyonlarca birincil kaynak, ilkokul, ortaokul ve lise öğrencilerinin tarih öğreniminin dönüşümünü hızlandırmıştır.

Eserin dördüncü bölümünde “Arşivci: Geçmişin Koruyucusu Geleceğin Mimarı” başlığı altında (s. 99-118) dünyanın en eski mesleklerinden biri olan arşivciliğin ve arşivlerin var olmasının nedeni olan arşivcinin özellikleri ve bir millet için önemi vurgulanmıştır. İlk arşivciler kayıt koruyucular olarak belirlenmiş olup temel görevleri hukukî ve şahsî haklar ile kamu hakkını ve kurumsal otoriteyi sağlamak için gerekli belgeleri korumaktır. Arşivcilik eğitimi de çok eskilere dayanmaktadır. İlk resmî arşiv okulu Paris’te ve Münih’te kurulmuştur. Bu okulların en önemli özelliği tarihsel yardımcı bilimler alanına yönelik çalışmalar üzerine yoğunlaşmak ve özellikle eski belgeler üzerinde faaliyet göstermektir.

Burçak Şentürk, -Amerikan Arşivciler Derneğinin 1984’te yürüttüğü projenin sonucunda ortaya çıkan rapor ışığında- arşivcilerin nitelik, beceri ve yeteneklerini maddeler halinde belirlemiştir. Yazar, raporda birçok noktanın dikkat çekici ve halen güncel olduğunu ifade etmektedir. Bunlar arasında arşivcilerin dedektif benzeri bir merakla sahip olması, detaylar konusunda sabır göstermesi, yalnız ve hapsedilmiş bir ortamda çalışma kabiliyetine sahip olması öne çıkan noktalaradır.

Arşivcilik alanında meslekî etik kurallarının geliştirilmesi için ülkemizde ve yurtdışında ulusal düzeyde meslekî derneklerin yanı sıra uluslararası düzeyde faaliyet gösteren Uluslararası Arşiv Konseyi kurulmuştur. Eserde ayrıca, Uluslararası Arşiv Konseyi ve Türk Arşivciler Derneği

çerçevesinde arşivcilik meslekî etik kuralları incelenmiş, dokuz maddeden oluşan meslekî etik kuralı üzerinde durulmuştur. Arşivcilere yönelik geliştirilen meslekî etik kurallarının ortak prensipleri bulunmaktadır. Bu prensip, eserde şu şekilde ifade edilmiştir:

- Belge profesyonelleri tarafından belgelerin ve arşivlerin entelektüel bütünlüğünün muhafaza edilmesi ve arşivlerin fiziksel olarak korunması.
- Belge profesyonellerinin görevlerini ırk, cinsiyet, yaş ayırt etmeden yerine getirmeleri.
- Belge profesyonellerinin, sorumlu oldukları belgeleri kullanım için teşvik etmeleri ve tanıtmaları.
- Belge profesyonellerinin kabul edilmiş belge ve arşiv prensipleri ve uygulamaları doğrultusunda görevlerini yerine getirmeleri.
- Belge profesyonellerinin kendi birikimlerini diğer uzmanlar ve kamu ile paylaşarak arşive yönelik birikim ve yeteneklerin ilerlemesine katkı sağlamaları.

Yazara göre arşiv malzemelerinin olduğu kadar arşivcilerin de eğitimde önemli bir rolü bulunmaktadır. Arşiv malzemesinin kullanıma bağlı olarak yıpranma ve hasar görmesinin önüne geçebilmek aynı zamanda kullanıcıların arşiv malzemesinden yararlanabilmelerini sürekli kılabilmek için kullanıcı eğitimi planlanmalı ve uygulanmalıdır. Bu eğitimler sayesinde kullanıcılar, arşivlerin önemi, arşiv kaynakları, araştırma araçları ve arşiv uygulamaları hakkında bilgi sahibi olmaktadır. Eğitim programı kapsamında kullanıcılar önce araştırma yapmak için geldikleri kurum koleksiyonu hakkında bilgi sahibi olurlar. Daha sonrasında kullanıcılara arşivcilikle ilgili genel bilgiler verilir. Son olarak kullanıcılar, arşiv malzemesinin üzerinde nasıl çalışılması gerektiği, araştırma araçlarının ve elektronik kaynakların kullanımı hakkında eğitilirler.

21. yüzyılda arşivcinin çok yönlü birikimi olması gerekmektedir. Yazar, çalışanların kariyer yönetimi kapsamında sahip olması gereken becerileri ‘yönetsel beceriler’, ‘teknik beceriler’ ve ‘beşeri beceriler’ olarak üç temel grupta incelemiştir. Arşivciler ve belge yöneticileri iletişim teknolojilerinin yarattığı sorunlara bağlı olarak belgeleri oluşturan geleneksel unsurların yok edildiğini, bilgi kullanımı alışkanlığının değiştiğini, belgelere fiziksel erişim yönündeki bağımlılığın ortadan kalktığını görmektedirler. Arşivciler ve bilgi profesyonellerinin Bilgi Çağı’nın getirilerini sorgulamaları, elektronik çağı ve geleneksel kayıtları bir araya getirmeye çalışmaları gerekmektedir.

